

în fața unei simple coincidențe. Într-adevăr, nu se poate atribui unei coincidențe faptul că, în cea mai veche consemnare a tradiției privitoare la Nicodim, *singura* amintire a unei fapte considerate ca o minune și păstrată — consecvent și viguros — și în toate celelalte versiuni scrise sau figurate, este legată de un nume ce poate fi cel al Vidinului, *singura* localitate în care — în *singurele* împrejurări istoricește plauzibile în care ea ar putea corespunde cu o realitate — s-ar fi putut într-adevăr petrece.

Afară doar de cazul în care respingem — din capul locului și fără nici un fel de cercetare — orice fapt pe care tradiția îl prezintă ca pe o « minune », trebuie deci să credem că legenda trecerii lui Nicodim prin foc ne-a păstrat (alterată ca sens, îmbogățită ca amănunte și exagerată, pină la fantezie, ca însemnătate) amintirea unei probe judiciare « a focului », probă pe care întemeietorul Tismanei n-a putut-o suferi decât la Vidin, și numai în vremea când, această cetate afin-du-se sub stăpânire maghiară, locuitorii ei erau supuși unei acțiuni de catolicizare cu sila.

Admițând aceasta, putem însă înțelege și de ce Nicodim și-a căutat — și el ca și atîția alții — adăpost în Țara Românească, și totdeodată și de ce a fost el atît de bine primit și de ajutat de către Vladislav voievod. Prin persecuția pe care o suferise; ca adversar încercat, prin proba trecerii prin foc, al catolicismului, Nicodim devenise (în vremea în care cotropirea regiunilor dunărene de către feudali maghiari îmbrăcase forma unei ofensive catolice, iar împotrivirea localnicilor față de ea căpătase aspectul unei rezistențe ortodoxe) nu un cleric oarecare — mai mult sau mai puțin prețuit pentru austeritatea vieții sale monahale —, ci un erou al rezistenței populare a vidinenilor și, ca atare, un personaj politic de reală însemnătate.

Împrejurările de politică generală ale întemeierii Voditei. Faptul că, pentru moment, ofensiva militară condusă de regele Ludovic dăduse greș nu însemna cîtuiș de puțin că planul inițial de cucerire a regiunilor dunăreano-balcanice fusese definitiv părăsit. Întrupt numai în realizarea ei pe calea armelor, încercarea îmbracă acum — provizoriu, pină la reluarea ei efectivă — forma unei acțiuni diplomatice de dezbinare a forțelor de rezistență ale acestor regiuni. Deoarece ca element de raliere al tuturor forțelor locale de rezistență servise ideea intransigenței ortodoxe, cum era normal pentru evul mediu, în care, sub formule teologice se ascund realități economico-sociale, pregătirea diplomatică a noii acțiuni militare se făcea la rîndu-i în forma unei asidue propagande catolice. Din acest punct de vedere, papalitatea părea să înregistreze succese care ar fi compensat insuccesele militare ale vasalului ei, regele apostolic.

În vara anului 1369, după 29 august¹, printr-o pace cu aspect mai degrabă de compromis, se încheie episodul conflictului pentru Vidin; dar la 18 octombrie același an, scaunul apostolic obține un prim succes: însuși împăratul bizantin Ioan al V-lea Paleologul — pe atunci călător prin Italia — trecea la catolicism. Desigur, știm astăzi că această convertire nu avea decît un caracter personal²; la vremea ei însă ea a stîrnit mari speranțe în lumea catolică și o vie reacțiune în cea ortodoxă, dominată, pe atunci, de curentul isihast, dușman hotărît al oricărei concesiuni făcute catolicismului³.

Papalitatea nu se putea mulțumi însă numai cu asemenea victorii mai mult de prestigiu decît reale; activitatea ei era amplă în spațiu, perseverentă în timp, abilă la alegerea mijloacelor și momentului, astfel că ea putea înregistra cîrind o altă mare victorie, la celălalt capăt al fron-

¹ M. Holban, *op. cit.*, p. 47 (41).

² Walter Norden, *Das Papsttum und Byzanz*, Berlin, 1903, p. 708—709; L. Brehier, *l'Eglise et l'Orient au moyen-âge. Les croisades*, Paris [f. a.], p. 317. G. Ostrogorsky, *Histoire de l'Etat byzantin*, p. 561. O nouă declarație de unire a împăratului — însoțită de slujbe religioase și mari solemnități — are loc în ianuarie 1370. Este evident că papalitată a exploata această mare victorie în scopuri de propagandă.

³ Curent mistic cu mai vechi rădăcini orientale, isihasmul — ai cărui adepți foloseau « rugăciunea mintală » (= *νοερα προσευχη*), un ansamblu de practici spirituale și corporale tinzînd la provocarea extazului (socotit a fi o cunoaștere a lui Dumnezeu în « lumina necreată în care au văzut-o profeții și apostolii ») — se bucură, la începutul secolului al XIV-lea, de o mare răspîndire printre călugării din mănăstirile athonite. Cînd, ca exponent al curentului de renaștere a studiilor de știință și filozofie antice promovat de orașenimea bogată din Salonic, Varlaam din Seminara (călugăr grec, ortodox, originar însă din Calabria, stabilit ca profesor în acel oraș) ia poziție împotriva practicilor mistice ale isihăștilor, aceștia din urmă delegă pe Grigore Palamas ca apărărea doctrinei lor. Cum Varlaam — care din însărcinarea Curții imperiale bizantine dusesse tratative în vederea unei uniri cu Roma — vădea o oarecare înclinare spre admiterea unui punct de vedere apropiat dogmatic de cel catolic, isihăștii adoptă, ca prim punct de program, susținerea celei mai intransigente ortodoxii. Victorios mai întîi, într-un sinod ținut la Constantinopol (1341) față de atacurile lui Varlaam, isihasmul este apoi condamnat într-un al doilea (ținut tot acolo, în catedrala Sf. Sofia, în 1347), Palamas însuși fiind întemnițat, iar doctrina apărată de el fiind considerată ca eretică. În sfîrșit, grație sprijinului de care ajunge să se bucure din partea lui Ioan al VI-lea Cantacuzino (exponentul partidei marilor feudali din imperiu), nu numai că Palamas este liberat, ci — în urma unui sinod ținut la Vlaherne (27 mai 1351) — isihasmul însuși este reabilitat și proclamat doctrina oficială a patriarhiei ecumenice. De aici înainte patriarhul însuși e isihast, iar dintre adepții acestei doctrine — promovată acum permanent de partida marilor feudali — se recrutează toți marii ierarhi dependenți de patriarhia constantinopolitană. Cum reconașterea ierarhiei bisericesti din Țara Românească de către patriarhie se face tocmai în această vreme (1359), toți mitropoliții Ungrovlahiei din secolul al XIV-lea — greci, acceptați sau impuși de patriarhie — au fost adepți ai isihăștilor. Ținînd seama de toate cele de mai sus, precum și de relațiile pe care le-a avut Nicodim cu patriarhia și cu marii ierarhi ai vremii și, în genere, de toată activitatea lui, avem motive să bănuim — fără a avea însă nici o probă peremptorie — că și el era un adept al isihăștilor. Totuși, nu ni se pare că numai prin aceasta s-ar putea explica întreaga lui activitate în Țara Românească, așa cum s-a încercat recent (Tit Simedrea, *Glosă pe marginea unei însemnări*, în « Mitropolia Olteniei », XIII (1961), p. 121—124).